

ZGODOVINSKI ESEJ

JOSIP SLAVEC

Avtor: Klemen Porenta

Mentorica: prof. Patricija Veldin

Leto izdelave: 2012

Šola: Gimnazija Kranj

KAZALO

1. UVOD.....	2
2. ZAČETKI GRADBENE POTI.....	3
3. PRVI MOSTOVI IN FINANČNA KRIZA	5
4. OSREDNJA GRADBENA DEJAVNOST: MOSTOVI IN CESTE.....	7
5. OBDOBJE MED DRUGO SVETOVNO VOJNO	8
6. SODELOVANJE Z OSVOBODILNO FRONTO	10
7. PO DRUGI SVETOVNI.....	10
8. ZAKLJUČEK.....	12
9. VIRI IN LITERATURA:.....	13

1. UVOD

Josip Slavec je bil eden izmed prvih podjetnikov pri nas v prvi polovici 20. stoletja. Z znanjem, vizijo in voljo do dela, je ustvaril svoje gradbeno podjetje, ki je bilo takrat eno uspešnejših. Razlog za njegov uspeh tiči tudi v tem, da je bil edini lastnik in šef podjetja, zato je lahko imel popoln nadzor nad vsem, kar se je dogajalo v podjetju. Podrejeni so se ga spominjali kot vestnega in natančnega moža, ki je večkrat preverjal in nadzoroval delo svojih mož. O tem, kako so si ga na ta račun nekoč privoščili delavci, priča naslednja anekdota. Ko so gradili temelje za kranjsko tekstilno šolo, so vedeli, da bo šel Slavec, kot vedno, preveriti temelje. Zato so mu za šalo nažagali lestev, s katere je padel, a se na srečo ni poškodoval (Zupanič Slavec, 2011: 59). Josip Slavec je bil narodno zaveden Slovenec, po političnem prepričanju pa liberalec, saj je bil dolgoletni član Sokola, telovadnega društva, ki je preko telovadbe širilo slovenske nacionalne ideje. Leta 1923 je svoj priimek poslovenil iz Nachtigal v Slavec (Žontar in Žontar, 2001: 16). V Kranju je ustanovil Stavbno podjetje Josip Slavec, ki je gradilo in obnavljalo po vsej Sloveniji in kar nekaj teh projektov je del slovenske nepremične kulturne dediščine: Ruska kapelica na Vršiču in Gaštejki klanec pri Kranju. Kako važno je bilo podjetje Josipa Slavca, lahko razberete iz naslednjega zapisa: *»Podjetje Josipa Slavca je zgradilo okoli 80 mostov, avtomobilske ceste, postavilo številne stanovanjske vile, hotele, tovarniške, vojaške in druge objekte, Kranj pa zaznamovalo z gradnjo Gaštejkega klanca, hotelov Jelen in Stara pošta, Andrašičeve in Adamičeve hiše, arkad na Roženvenskem klanecu in arkad pri Prešernovem gledališču in hotela na Šmarjetni gori.»* (<http://www.rtv slo.si/kultura/razstave/odkritje-kipa-velikega-gradbenika-josipa-slavca-v-kranju/271780>)

2. ZAČETKI GRADBENE POTI

Josip Slavec je bil slovenski stavbenik in podjetnik, rojen 12. aprila 1901 v Tacnu, v nekdanji Avstro-Ogrski. Mati je izhajala iz sodarske družine, oče pa je bil zidarski mojster. Imela sta 3 otroke od katerih je bil Josip najstarejši. Kot mladenič je bil Josip zelo družaben, do druge svetovne vojne pa je bil tudi član športnega društva Sokol. S šestimi leti je začel hoditi v dvorazredno ljudsko šolo v Šmartnem, v Šentvidu pa je uspešno zaključil šestrazredno ljudsko šolo. Šolanja ni mogel nadaljevati na gimnaziji, ker doma niso imeli dovolj denarja. Med prvo svetovno vojno mu je stric v Kranjski stavbni družbi omogočil izučitev stavbne obrti. Pri tržiškem stavbnem mojstru Augustu Wagnerju je pridobil dragocene izkušnje, ki so vodile k zaključku njegovega izobraževanja. Pri Wagnerju je prvi dve leti delal kot zidarski pomočnik, kasneje kot zidarski predelavec, na koncu pa kot stavbni polir. Na Državni obrtniški šoli je 1921 dokončal stavbno rokodelsko šolo, veliko delovnih izkušenj pa je nabral pri ljubljanskem gradbenem podjetju inženirja dr. Miroslava (<http://www.gorenjci.si/Default.aspx?id=827>). Pri 21 letih je v Makedoniji opravil obvezno vojaško službo.

Vzpon Josipa Slavca je povezan z nastankom jugoslovanske države, ki je potrebovala izobražene in ambiciozne kadre. Z razpadom Avstro-Ogrske je nastalo več držav, med njimi Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se je 1. decembra 1918 združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Nova jugoslovanska država se je že 1929, z uvedbo šestojanuarske diktature, preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo. Z nastankom Kraljevine SHS so se gospodarske razmere na Slovenskem korenito spremenile. Slovenija je bila industrijsko najrazvitejše območje v novi državi. Nekatera podjetja je prizadela izguba Trsta in Dunaja iz enotnega gospodarskega območja, druga podjetja pa so izkoristila novo stanje, novi trg, delovno silo in dostop do surovin.

Josipova kariera se je postopoma razvijala naprej. Zaposlil se je kot stavbni polir pri ljubljanskem podjetju Slograd, ki je v Kranju gradilo Narodni dom, današnji Delavski dom (1922/23). Projekt je izpeljal Ivan Vurnik, zelo znan slovenski arhitekt. Slavec je prav v Kranju videl, da ima možnost za samostojno podjetniško pot. Kranj je v 20. letih 20. stoletja zajela industrializacija in pričele so se ustanovljati tovarne, sprva tekstilne, npr. Jugočeška in Jugobruna, kasneje pa so ustanovljali tovarne različnih branž. Leta 1925 se je Josip odločil za samostojno obrt, zato je opravil izpit za zidarskega mojstra. V Kranju je sprva delal kot mestni zidarski mojster. 24. junija 1926 je protokoliral Stavbno podjetje Josip Slavec, podjetje za opravljanje in projektiranje vseh gradbenih del (Žontar in Žontar,

2001: 18). Leta 1927 se je poročil z Zoro Robežnik in z njeno doto dobil hišo v Kranju. Kmalu se jima je rodil edinec, ki sta mu dala rusko ime Saša. Žena mu je bila, kljub svoji delni invalidnosti, vedno v podporo. Do konca mu je pomagala pri vodenju pisarne podjetja in ga spodbujala, ko je zjutraj odšel na delo in se vrnil šele zvečer (Žontar in Žontar, 2001: 19). Slavec je v prvi vrsti živel za svoje podjetje. Ko se je njegovo podjetje uveljavilo, je imel dovolj denarja in si je kupil avto (Žontar in Žontar, 2001: 19).

V letih 1926 do 1929 je imel vse več dela, zidal pa je največ v Kranju. V okviru industrializacije Kranja je postavil IKO, mehanično tovarno pletenin Antona Adamiča. Prezidal je Ljudski dom (današnje Prešernovo gledališče) in župnišče v Kranju. Seveda je njegovo podjetje gradilo nove meščanske hiše, saj se je s procesom industrializacije povečalo prebivalstvo Kranja. Ker v Kranju ni bilo dovolj izobražene delovne sile, so jo lastniki tovarn, med katerimi je bilo veliko Čehov in Poljakov, uvozili iz matičnih držav, obenem pa so tem strokovnjakom in vodstvenemu kadru zagotovili primerne bivanjske pogoje. Slavec je priložnosti za razvoj podjetja iskal tudi izven Kranja. V Kranjski Gori je ob 25-letnici letoviškega društva zgradil kopališče Jasna. Sezidal je še železničarsko naselje za Bežigradom, kino Radio na Jesenicah in Dolenčevo vilo v Kokri. V začetku leta 1928 je podjetje imelo 300.000 dinarjev čistega zaslužka, kar ni bilo slabo za leto in pol staro podjetje. V inventurnem popisu opreme iz leta 1927 so našli: 120 krampov in lopat, stroj za rezanje železa, 26 samokolnic ter voz (Žontar in Žontar, 2001: 21). Naslednje leto so kupili še nekaj opreme: stroj za mešanje betona, dvigalo k stroju za mešanje železa ter vagončke in tračnice. Iz popisa lahko sklepam, da je bila oprema za tisti čas zelo sodobna. Število zaposlenih se je spreminjalo, na višku sezone je bilo v podjetju zaposlenih okoli 19 delavcev. Josip je s pomočjo bančnih posojil povečal svojo dejavnost, kupil tovorni avto, in po zapiskih iz začetka leta 1930 sodeč, podvojil zaslužek izpred dveh let (Žontar in Žontar, 2001: 21).

3. PRVI MOSTOVI IN FINANČNA KRIZA

Posebno rad je gradil ceste in mostove. Prvi most, na katerega je bil posebno ponosen, je postavil v Nomenju v Bohinju. Zaradi uspešno opravljenega projekta, mu je blejska občina zaupala gradnjo mostu čez Savo, s katerim je želela izboljšati dostop do Bleda, ki je vse bolj pridobival na pomenu, obenem pa je občina želela kraljevski družini Karađorđe omogočiti lažji dostop do njihove rezidence.

Slavec je iskal vedno večja in zahtevnejša naročila. Skok med velika gradbena podjetja mu je omogočila zmaga na razpisu Državnih železnic za gradnjo velikega mostu čez Savinjo na železniški postaji Zidani Most. Most naj bi zagotovil direktno povezavo med Ljubljano in Zagrebom. *»Načrte za most, ki je meril v dolžino 151 m in je imel obliko treh lokov, je izdelal inženir Emil Franz, zaposlen na Generalni direkciji državnih železnic v Beogradu, ob pomoči inženirja Draga Leskovška pri konstrukcijskem odseku gradbenega oddelka državnih železnic v Ljubljani.»* (Žontar in Žontar, 2001: 35) Kljub poplavam ki so močno poškodovali ogrodje za temelje, je podjetje uspelo izvršiti gradnjo v dogovorjenem roku (1930). Vsa dela so bila izvedena z domačimi delavci in materiali. Most je bil gradbena posebnost, saj je bil prvi most pri nas, ki je imel takšen obseg, hkrati pa je bila njegova gradnja tehnično zahtevna. Ob njegovem odprtju je dal Josip Slavec v Jugoslovanski tiskarni v Ljubljani izdelati posebno monografijo o gradnji mostu (Zupanič Slavec, 2011: 43).

Konec leta 1931 je Slavec opravil izpit za pridobitev koncesije stavbenika, kar je pomenilo, da je lahko od tlej vodil najzahtevnejša gradbena dela sam. Ravno tisti čas je blejski hotelir Ivan Kenda želel dozidati obstoječi hotel Park, preurediti kavarno Kazina in pod blejskim gradom sezidati mestno kopališče. K sodelovanju je povabil podjetje Josipa Slavca. Hkrati je Josip dobil še naročilo za izgradnjo blejske kanalizacije. Ker zaradi splošne gospodarske krize, Kenda ni mogel dobiti posojila za plačilo stroškov, sta Slavcu na pomoč priskočila ženina mati in brat. Ker je sorodnike zaprosil za finančno pomoč, je preimenoval podjetje v Gradbeno družbo Josip Slavec & Comp. Trideseta leta 20. stoletja so bila za podjetnike težko obdobje. Posledice velike gospodarske krize, ki se je pričela s padcem newyorške borze, so se razširile po vsem svetu. Naročil za javna gradbena dela je bilo zelo malo, usahnili so finančni viri, proračunski krediti pa so se skrčili.

Josipu Slavcu je uspelo rešiti gradbeno podjetje pred propadom, saj je bil vključen kar v nekaj gradbenih projektov v Kranju. Po načrtih arhitekta Hermana Husa (narisal je tudi načrte za blejski

hotel Park) je dogradil nov trakt hotela Stara pošta. Novi del se je s kavarno, restavracijo in 40. sobami za goste štel za enega izmed največjih in modernih slovenskih hotelov. Po tem projektu se je, po naročilu tovarnarja in posestnika Ivana Zabreta, lotil predelave gostilne Jelen v hotel Jelen, ki danes, na žalost, ne obstaja več. Istemu naročniku je dozidal in povečal njegove tovarne. Ivan Zabret je bil važna osebnost kranjske industrializacije. Kot župan nekdanje občine Predoslje, je imel močan vpliv na lokalne podjetnike in politike, ki so pospeševali in podpirali industrializacijo Kranja. Slavec je tudi dobil naročilo pri tekstilnih podjetjih Inteks in Teskilindus. Ker je v Kranju prevladovala proizvodnja tekstila, je mesto potrebovalo novo tekstilno šolo za pridobivanje novih tekstilnih mojstrov. Prav podjetje Josipa Slavca je od Mestne hranilnice dobilo naročilo za izgradnjo dveletne Državne tekstilne šole. Njegovo podjetje je tudi sezidalo Sokolski dom na Bledu ter več zasebnih vil in hiš. Ostali objekti, ki jih je zgradil, so: transformator na Polici, železniška postaja Rateče – Planica ter nadvoz v Radovljici. Pokljuka se je do takrat že razvila v atraktivni smučarski center, zato je tam zgradil Šport hotel Pokljuka, ki je pogorel 1943. Na Jesenicah je uredil Čufarjevo kopališče.

Josip se je zavedal, da njegovo podjetje ne bo prosperiralo, samo na račun gradbenih naročil, ampak potrebuje kakovostno in pozitivno motivirano delovno silo. Na splošno je bil položaj delavcev v Jugoslaviji zelo težek, predvsem pa po izbruhu velike gospodarske krize. *»Živeli so v barakarskih naseljih, v zelo slabih razmerah in najemniških stanovanjih, najvišji standard za delavce pa so predstavljale enonadstropne vrstne hišice. Med vojno jim je delavska zakonodaja omogočila ustanovitev borze dela, delavske zbornice in tudi uvedbo osemurnega delovnika. Prehrana delavcev je bila skromna, zabavali so se po gostilnah in krajših izletih. Zaradi slabih ekonomskih razmer, nizkih mezd in odpuščanja delavcev so bile pogoste stavke.»* (http://www.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8130) Največja delavska stavka v Kranju je bila leta 1936. Uprli so se tekstilni delavci, ki so bili med najslabše plačanimi delavci, predvsem ženske, ki so predstavljale največji delež zaposlenih v tekstilni branži. Slavec je dejansko s preprostimi ukrepi preprečil nezadovoljstvo delavcev. Vedel je, da bo delo dobro opravljeno le, če bodo imeli delavci za to dobre pogoje. Zato je skrbel za dobro delavsko prehrano in zadovoljive bivalne pogoje na gradbiščih, o čemer lahko današnji gradbeni delavci v Sloveniji lahko samo sanjajo. Delavci so bili zdravstveno in pokojninsko zavarovani ter so redno prejeli plačo.

Slavčevo vestno vodenje podjetja je vodilo v dvig zaposlenih, na primer v letih od 1935 do 1938 se je število zaposlenih podvojilo na 300 oseb, vrednost strojne opreme pa kar petkratno pomnožila na

1.500,000 dinarjev (Žontar in Žontar, 2001: 35). Sedež podjetja je bil v hiši, kjer danes domuje Ljudska univerza (Zupanič Slavec, 2011: 48).

4. OSREDNJA GRADBENA DEJAVNOST: MOSTOVI IN CESTE

V drugi polovici tridesetih let so Slovenci živeli v Kraljevini Jugoslaviji, ki je bila razdeljena na devet banovin: «*Kralj Aleksander je osebno prevzel oblast, razveljavil je ustavo, ukinil parlament in imenoval vlado, ki jo je vodil Petar Živković. Kralj je želel poudariti in pospešiti centralizem in unitarizem, ki ju je posebljalo geslo 'En kralj, ena država, en narod, en jezik'.*» (http://www.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8124) Slovenci so živeli v dravski banovini, ki je pričela spodbujati gradnjo cestne infrastrukture. Ta gradnja je poskušala pospešiti gospodarski razvoj slovenskih podjetij in z javnimi naročili zaposliti množico nezaposlenih ljudi. Tako je Slavec dobil priložnost za gradnjo, sprva lesenih, nato pa tudi železo–betonskih mostov. Na cesti, speljani skozi dolino reke Kokre, je postavil kar sedem mostov, za kar je potreboval veliko gradbenega materiala, ki ga je pridobival iz svojega kamnoloma v Zgornji Kokri, kjer je drobil porifir. Nakupil je tudi stroje za izdelavo asfaltnih in betonskih poti ter posipavanje makedamskih cest. Kako je bilo njegovo podjetje uspešno, vidimo z naročili med drugo svetovno vojno, ko je bila Slovenija razdeljena na tri okupacijska območja. Nemci so pri njegovem podjetju naročali izgradnjo treh velikih mostov: železni most čez Kolpo v Metliki in dva mostova na Hrvaškem. Tisti, speljan preko reke Like v Kosinju, velja za enega najlepših Slavčevih mostov. Zaradi njegovega odličnega ujemanja z okolico je eden najlepših kamnitih mostov na Hrvaškem. Danes je uvrščen na seznam evropske kulturne dediščine (Zupanič Slavec, 2011: 46).

Kar se tiče Kranja, je bil največji Slavčev gradbeni projekt, izgradnja Gaštejskega klanca. Na cestišču, ki se spusti iz Labor do Save, je podjetje zgradilo obokan podporni zid vzdolž 1300 m dolgega Gaštejskega klanca. Ta obok je še danes prepoznavna gradbena dediščina Kranja: «*Visok zidan oporni zid z arkadami in oporniki, s stopnicami, grajen iz klesancev konglomerata iz kamnoloma Kamnitnik.*» (<http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=29614>) Delo je bilo zelo zahtevno. Cesta je bila speljana po konglomeratu, dvakrat pa jim je zemeljski usad skoraj zasul cestišče. Ker je potreboval veliko količino kamnitih kvadrov, je Slavec v Stari Loki zakupil še en kamnolom, Kamnitnik. Z gradnjo so zaključili leta 1938. Naslednji projekt je bila izgradnja 2, 5 km odseka ceste

čez prelaz Vršič, ki jo je uničil plaz. Ker so ob tem našli veliko posmrtnih ostankov ruskih vojnih ujetnikov ki so med prvo svetovno vojno tam gradili cesto, so v njihov spomin ob ruski kapelici postavili kostnico v obliki piramide:«*Lesena kapela, posvečena sv. Vladimirju, je edinstven spomenik nadnacionalnega pomena. 1917 so jo zgradili preživeli ruski vojni ujetniki v spomin umrlim ob gradnji ceste čez Vršič. Ob njej so grobovi in kamnita grobnica (Josip Slavec, 1936-37).*» (<http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=855>) Gorsko okolje je bilo Slavcu tako všeč, da si je ob novi cesti kupil zemljo, na kateri je postavil gorsko kočo.

Slavec se je zavedal, da je lahko konkurenčen le s stalnim posodabljanjem in vrhunsko opremo, zato je vsako leto obiskal sejem gradbenih novosti v Leipzigu. Za gradnjo avtoceste s kolesarsko stezo, Podvin–Lesce, je podjetje kupilo precej moderne mehanizacije, kot so: nemški bager, betonski mešalec, stroj za betoniranje cestišča, edini v Sloveniji, itd. (Žontar in Žontar, 2001: 38). Podjetje Josipa Slavca je že pred začetkom druge svetovne vojne od države prejemale naročila za gradnjo vojaških objektov. Tako je v letih 1932–1935 zidal vojaška skladišča v Novem mestu in Karlovacu ter vojašnico v Bohinjski Beli. Ker je vse kazalo, da se bo vojna kmalu začela je vojno ministrstvo v Beogradu naročilo gradnjo protitankovskih rovov pri Ptujju. Zgradili so tudi več bunkerjev na Gorenjskem.

5. OBDOBJE MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

6. aprila 1941 je Nemčija z zaveznicami napadla Jugoslavijo in Grčijo. Jugoslovanska vojska se je sesula in kapitulirala 17. aprila 1941. Slovensko ozemlje so si razdelili trije okupatorji, Nemci, Italijani in Madžari, in vsak je imel svoj okupacijski režim, najhujši pa je bil nemški. Nemci so zasedli Gorenjsko in Štajersko ter hitro pričeli uveljavljati svojo raznarodovalno politiko, ki je dejansko pomenila etnocid:«... *okupacijska politika je bila najbolj nasilna, takoj so začeli s poboji, izganjanjem, naseljevanjem Nemcev in nasilno germanizacijo.*» (http://www.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8234) Zanimivo je, da je nemška okupacija povzročila tudi gospodarski in tehnološki napredek. Kranjske tovarne so bile vključene v proizvodnjo za nemško vojsko. Tej usodi se niso mogle izogniti tudi največje in najpomembnejše tekstilne tovarne od Jugočeške, Jugobruna in ostale. Tudi na Štajerskem so vlagali in podpirali razvoj gospodarstva:” *Nemci so veliko vlagali v razvoj industrije (npr. TAM), kmetijstva, energetskih objektov (med vojno sta bili zgrajeni npr. HE*

Dravograd in Mariborski otok) in infrastrukture. Industrija je zadovoljevala predvsem vojaške potrebe, standard prebivalstva pa se je v tem času dvignil.” (http://www.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8234)

Tudi podjetje Josipa Slavca je morali delati za nemško državno gradbeno organizacijo Todt, ki je gradila zasilne lesene mostove, saj je prvotne uničila umikajoča se jugoslovanska vojska. Julija 1941 so Nemci začeli izseljevati prebivalce Kranja. Slavec je z družino hitro pobegnil v Tacen, od tam pa z avtomobilom naprej v Ljubljano. Odločitev, da je družino skrnil v Ljubljani, je logična, saj je bil italijanski okupacijski režim veliko bolj blag. Nemci so za nekaj tednov prevzeli njegovo podjetje, toda potem je spet prešlo v Slavčeve roke. Slavcu so naložili izgradnjo t. i. Nemške ceste, oz. ceste Šentvid–Ježica, ki je bila nujna, saj je nova državna meja med Italijo in Nemčijo odsekala povezavo prek Ljubljane. Ker je Slavec prodal stara kamnoloma, je v Trzinu postavil novega. Zaradi povečanja gradbene dejavnosti se je posledično povečalo tudi število zaposlenih. V Slavčevem podjetju jih je bilo okoli 600 (Žontar in Žontar, 2001: 39). Večinoma je zaposloval z namenom zaščite lokalnega prebivalstva, saj okupatorji niso trpeli nezaposlenih. Pri njem so delali študentje in tudi njegov sin, ki ga zaradi nacionalne zavesti ni poslal na šolanje v Celovec (Zupanič Slavec, 2011: 50). Žal pa je bilo dela vedno manj in okupator je premeščal ljudi na mesta, kjer je bila potreba po delovni sili zaradi vojne večja.

Veliko delavcev je odhajalo k partizanom. Partizansko gibanje se je okrepilo po ustanovitvi osvobodilne fronte (26. aprila 1941), predvsem pa po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo (22. junija 1941). *»Ustanovljeno je bilo tudi glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Sprejeli so tudi sklep o oboroženi vstaji in Partizanski zakon, ki je določal sestavo, delo in naloge partizanskih čet. Poleti leta 1941 je OF začela organizirati partizanske čete in oborožene udarne skupine, ki so se spopadale z okupatorji, ter razne odbore, ki so oskrbovali partizanske enote. Izvajali so razne napade na okupatorje, uničevali so infrastrukturo, ki jo je uporabljal okupator. Odgovor okupatorja je bila uvedba policijske ure, ustanavljali so posebna sodišča, streljali talce in s hajkami poskušali razbiti nastajajoče partizanske enote. Do večjega uspeha osvobodilnega gibanja v letu 1941 ni prišlo, saj je bil odpor še premalo organiziran pa tudi zima je onemogočala večje partizanske aktivnosti.»* (http://www.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8237)

Ker so Nemci hoteli zavarovati mejo z Italijo, saj je bil upor proti okupatorjem najmočnejši prav na italijanskem zasedbenem območju, so Slavcu naprtili postavitev bodeče žice okrog mest, ki so bila blizu italijanske meje. Za Nemce je tudi gradil stanovanjske bloke, kar je bilo povezano s priseljevanjem Nemcev na območje nemške okupacijske cone, predvsem kočevskih Nemcev. V Kranju je zgradil znamenite kranjske rove z namenom protiletalske zaščite civilistov. Rovi so široki 2 m in v njih lahko vstopimo iz štirih smeri. Rovi so obdani z betonskim plaščem, razen manjše dvorane pa v njih ni večjih prostorov (Žontar in Žontar, 2001: 39). Zaklonišča je gradil tudi v Škofji Loki in na Jesenicah.

6. SODELOVANJE Z OSVOBODILNO FRONTO

Kot sem že omenil, je bil Josip Slavec velik domoljub, zato je kril delavce, za katere je vedel, da sodelujejo z Osvobodilno fronto (OF) in partizanskim gibanjem. Spregledal je krajo hrane in sanitetnega materiala, saj je vedel, da s tem pomaga upornikom proti okupatorju. Ker je bil na vodilnem položaju podjetja, ki je delalo za Nemce, je poskušal ostajati čim manj opazen. Osvobodilno fronto je podpiral tudi finančno. Proti koncu vojne so se okoliščine za dostavo materiala partizanom vse bolj zaostrovale. Slavec je moral biti pod velikim stresom, saj je podpiral Osvobodilno fronto, hkrati pa moral delati tudi za Nemce. Med vojno je izgubil veliko prijateljev, ampak najbolj ga je pretresla likvidacija dobrega prijatelja, odvetnika dr. Jožeta Aljančiča. Ker je bilo njegovo življenje ogroženo, je 10. septembra 1944 odšel k partizanom. Dodelili so ga organizaciji NOVGRAD z nalogo organiziranja gradbenih delavnic na Cerkljanskem. Važna je bila gradnja oziroma dozidava bolnice Franje, ene izmed najbolj svetlih točk slovenske zgodovine med drugo svetovno vojno. Še vedno občudujem zdravnico Franjo Bojc Bidovec in njeno medicinsko ekipo, ki so v teh tragičnih letih ohranili in se borili za človekovo dostojanstvo in življenje.

7. PO DRUGI SVETOVNI

Okupator je ob umiku porušil številne mostove, odseke cest in železnic. Takrat je Slavec dobil priložnost, da pokaže svoje organizacijske sposobnosti, kajti določili so ga za vodjo prenove vseh slovenskih prometnih povezav. Ob osvoboditvi je Josip Slavec vodil obnovo 94 km dolge železniške proge Pragersko–Kotoriba (Zupanič Slavec, 2011: 54). Proga je bila pomembna vojaška in

prehrambena prometna povezava. Zgraditi so morali kar 33 mostov. Imeli so težave z dobavo gradbenega materiala, vendar jim je vseeno uspelo končati projekt v 38 dneh. Na gradbišču je po 16 ur na dan delalo okoli 8.000 vojnih ujetnikov. Slavec se je kot predan podjetnik in zaveden državljan povsem vživel v ideale, ki jih je razglašala nova oblast in se močno trudil za uresničitev njenih ciljev. Julija 1945 je bil demobiliziran iz Jugoslovanske armade.

Po vojni se je moral soočiti z nacionalizacijo, gospodarskim ukrepom nove komunistične oblasti, ki ga je oropala podjetja. Podjetje Gradis je združevalo gradbena podjetja na Gorenjskem in prav Slavčevo podjetje je bilo jedro Gradisa (<http://www.izs.si/prirocniki-publikacije/glasilo-izsnovo/letnik-2011/letnik-14-stevilka-60/reportaze/stavbenik-in-podjetnik-josip-slavec/>). Josip se je uspel z Gradisom dogovoriti, da mu škodo, ki jo je utrpel med vojno, krijejo v obliki dela. Zatorej so mu prenovili njegovo hišo na Jezerski cesti, jo dozidali, razširili, podkletili in prenovili streho.

Slavec je po vojni doživljal degradacijo in nenehen nadzor državnih institucij. Z novo ideologijo je kot predvojni podjetnik veljal za izkoriščevalskega kapitalista, ki zažira družbo in uničuje proletarijat. Težko je obdržal zaposlitve, obtožen je bil vojnega dobičkartstva, zasegli so mu nepremičnine in stroje, povezane z gradbeno dejavnostjo, čeprav si je vse to pridobil z odrekani in trdim delom. Zasegli so mu velik del bivalnih površin v družinski hiši ter jo napolnili z novimi stanovalci, tako da je skupaj z družino zapustil dom. Komisija državne kontrole je Slavca obtožila gospodarske sabotaže, pomoči gestapovcem ter da je med vojno pomagal okupatorju. Izkazalo se je, da so obtožbe docela izmišljene, zato so preiskavo 1950 ustavili. Nič čudnega, da ga je način, kako so ravnali z njim, tudi psihofizično prizadel. Razočaran in duševno dotolčen si je krajšal čas z obnovo gasilskega doma v Tacnu. Vendar so Slavcu še tu nagajali in mu onemogočali delo, kar je bila zanj največja muka. Na Slavca so se ponovno spomnili leta 1952, ko so v Kranju ugotovili zaostajanje gradbene dejavnosti določene s petletko, gospodarskim načrtom v petih letih, ki se je zgledoval po SZ. Potrebovali so ga za reorganizacijo in usposobitev Mestnega gradbenega podjetja za komunalno–gradbene dejavnosti in potrebe kranjske industrije. Čeprav je storilnost podjetja v dveh mesecih izboljšal kar za 100 %, občinskega ljudskega zbora to ni zanimalo. Očitno so presodili, da Slavec nima “potrebni moralno–političnih kvalifikacij«, zato je leta 1953 prosil za razrešitev” (Žontar in Žontar, 2001: 80). Leta 1952 je Mestno gradbeno podjetje obnovilo pročelje Prešernovega gledališča v Kranju po načrtih arhitekta Plečnika. Plečnik je zahteval sodelovanje s Slavcem. Slavec je še sodeloval pri gradnji Srednje tehnične šole v Kranju, Zdravstvenega doma Kranj in Gasilskega doma Kranj. 19. junija 1978 je umrl

v Kranju. Pokopan je na kranjskem pokopališču. Na pogrebni slovesnosti se ga je s telegramom spomnila Skupnost borcev prve inženirske brigade.

8. ZAKLJUČEK

Takšna je zgodba o vzponu in padcu Josipa Slavca. Začel je skromno, saj je izhajal iz ne preveč premožne družine. Njegovo poklicno pot je začrtala odločitev, da se bo izšolal za zidarski poklic. Delal je kot pomočnik, zidarski preddelavec, stavbni polir, opravil je zidarski mojstrski izpit in izkoristil stanje v novi jugoslovanski državi, ki je potrebovala podjetne ljudi, ki bi izkoristili novi trg. Začel je z malim, a zdravim podjetjem, ki je zaradi dobrega dela hitro raslo in premagovalo finančne krize medvojnega časa. Kdo ve, če podjetja ne bi komunisti po vojni nacionalizirali, bi mogoče še danes obstajalo in dajalo Slovencem delo in vrhunske gradbene izdelke. Tako pa je postalo del Gradisa, ki propada. Prav na začetku novega leta so iz podjetja prišle novice o propadu. Podjetje je zadolženo in ne more svojim delavcem izplačevati plač. Pred kratkim (30. novembra 2011) se je mesto Kranj spomnilo sposobnega meščana in počastilo spomin nanj z odkritjem Slavčevega doprsnega kipa, ki ga lahko vidite na Stari pošti, kulturni dediščini, ki je njegovo delo. *»Odkritje obeležja je bilo pospremljeno s priložnostno razstavo in izdajo monografije Josipa Slavca.»* (<http://www.izs.si/prirocniki-publikacije/glasilo-izsnovo/letnik-2011/letnik-14-stevilka-60/reportaze/stavbenik-in-podjetnik-josip-slavec/>) Izdajo monografije je podprla tudi Inženirska zbornica Slovenije. Najvažnejša dediščina Josipa Slavca pa so njegova gradbena dela, med katerimi jih je nekaj, ki spadajo pod kulturno dediščino Republike Slovenije.

9. VIRI IN LITERATURA:

1. Odkritje kipa velikega gradbenika Josipa Slavca v Kranju. MMC RTV SLO (online). Pridobljeno 6. 2. 2012 na spletni strani: <http://www.rtv slo.si/kultura/razstave/odkritje-kipa-velikega-gradbenika-josipa-slavca-v-kranju/271780>
2. Josip Slavec. Gorenjci. si (online). Pridobljeno 10. 2. 2012 na spletni strani: <http://www.gorenjci.si/Default.aspx?id=827>
3. Zupanič Slavec, Z. Dosežki slovenskega gradbeništva (1918-1941): opus stavbenika Josipa Slavca (1901-1978): ob 110-letnici rojstva: znanstvena in slikovna monografija. Ljubljana: Unireal, Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2011. ISBN: 978-961-218-989-1
4. Žontar, M. Kranjsko stavbno podjetje Josip Slavec v času do druge svetovne vojne. Kranjski zbornik 2000. Kranj: Mestna občina Kranj, 2000, str. 239-249. ISSN: 0352-9587
5. Žontar, M. in Žontar, J. Stavbenik Josip Slavec: ob stoletnici rojstva. Ljubljana: Nova revija, 2001. ISBN: 961-6352-25-3
6. Stavbenik in podjetnik Josip Slavec. Inženirska zbornica Slovenije (online). Pridobljeno 3. 2. 2012 na spletni strani: <http://www.izs.si/prirocniki-publikacije/glasilo-izsnovo/letnik2011/letnik-14-stevilka-60/reportaze/stavbenik-in-podjetnik-josip-slavec/>
7. Slovenci med svetovnjima vojnama. Svarog (online). Pridobljeno 20. 1. 2012 na spletni strani: http://www.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8128
8. Slovenci med drugo svetovno vojno. Svarog (online). Pridobljeno 20. 1. 2012 na spletni strani: http://www.svarog.si/zgodovina/4/index.php?page_id=8230
9. Register nepremične kulturne dediščine. Situla. org (online). Pridobljeno 13. 2. 2012 na spletni strani: <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=29614>